

הצעה לפתרון בחינת הבגרות בגיאוגרפיה
של א"י

מועד קיץ תשע"ז 2017

סמל שאלון 057204 – הפיתוח
והתכנון המרחבי

הפתרון נכתב על ידי

אמנון אפשטיין ואהוד אלדר

מצוות מורי רשת החינוך אנקורי

המורים שפתרו את הבחינה מחכים לכם פה

www.ankori.co.il/ask

יחידת התמחות : הפיתוח והתכנון המירחבי

שאלון 057204

שאלה מספר 1: מדדי פיתוח

1.א.

– אנגולה נמצאת בשלב 2 של המודל התמורה הדמוגרפי. זו מדינה לא מפותחת בעלת שיעור ילודה גבוה, ריבוי טבעי גבוה.

- שוויץ נמצאת בשלב 4 של מודל התמורה הדמוגרפי. זו מדינה מפותחת מאוד בה שיעור הילודה נמוך, התמותה נמוכה ולכן הריבוי הטבעי קטן. רמת ההשכלה במדינה זו גבוהה מאוד, הנשים עובדות ומחפשות קריירה, פועלות על פי עיקרון D.I.N.K.

-בוליביה נמצאת בשלב 3 של המודל משום שהיא מדינה מתפתחת המבצעת תוכניות לפיקוח על הילודה תוך מתן הטבות ותמריצים לזוגות שיביאו מעט ילדים.

1.ב.

באנגולה שיעור הילודה גבוה בגלל הצורך בכוח אדם צעיר לעבודה בחקלאות. היעדר תנאים סוציאליים והיעדר פנסיה גורמים להורים להביא ילדים רבים מתוך תקווה שבהגיעם לגיל זקנה, ובמיוחד אם האם תתאלמן, הם יקבלו סיוע מהילדים.

שיעור התמותה גבוה מעיד על תוחלת חיים נמוכה הנובעת ממערכת רפואה מיושנת, התפתחות מחלות, זיהום מקורות המים והמזון.

ג. (1) שיעור ילודה גבוה בקרב נשים צעירות מעיד על גיל נישואין צעיר, תקופת הפריור ארוכה, דבר המצביע על מעמדן הנמוך של הנשים. השכלתן נמוכה, וחלקן הגדול נמצא מחוץ למעגל העבודה.

שיעור הנשים בבית הנבחרים מעיד על מעורבות גדולה בפוליטיקה, בחברה ובכלכלה. הן משתתפות בחקיקת חוקים ובניהול עניני המדינה דבר המעיד על השכלה והכנסה גבוהה ומכאן שמעמדן גבוה.

(2) מעמד האישה בניז'ר הוא נמוך מאוד ואילו בפינלנד הוא גבוה מאוד וזאת על פי נתוני הטבלה, למשל שיעור הילודה בקרב נשים צעירות בניז'ר הינו 20% ואילו בפינלנד הוא נמוך מ 1%, שיעור הנשים בבית הנבחרים בפינלנד גבוה פי 3 ומעלה משיעור הנשים בבית הנבחרים בניז'ר.

שאלה מספר 2 – קולוניאליזם

א. קולוניאליזם – "קולוניה" היא מושבה.

שלטון של מדינה חזקה, לרוב אירופאית, על מדינה חלשה (מאפריקה, דרום אמריקה או אסיה,) למטרות ניצול כלכלי והתחזקות המדינה השולטת על גב הנשלטת, תוך כפייה דתית.

בקריקטורה נראה חייל בריטי כשהוא עומד מעל כל יבשת אפריקה, כאילו כל היבשת "שלו".

ב. השפעות של הקולוניאליזם על המושבות – כיוון שהיו כאן יחסי מנצל ומנוצל לרוב הפסידה הקולוניה. זה התבטא בהרס הדתות והשפות המקומיות, ביצירת מדינות לאום ומלחמות שבאו בהמשך עקב כך, בניצול כלכלי שהביא לפערים ולאי שיוון בין השולטת והנשלטת וגם בתוך הנשלטת עצמה, נוצר לעיתים קרובות מדרג עירוני של "עיר ראשה".

ג. הקריקטורה רלוונטית גם בימינו. הקולוניאליזם עדיין קיים. כעת הוא מכונה "ניאו קולוניאליזם" ובו מדינות נשלטות על ידי מדינות/חברות רב לאומיות באמצעות חוזים, הלוואות, סחר במזון. קיימת עבדות מודרנית כך למשל, משלמת חברת "נייקי" לעובדיה 11 סנט לשעה. ה"ניאו קולוניאליזם" מונע פיתוח כלכלה עצמאית.

שאלה מספר 3 – שימושי קרקע במרחב העירוני

א. קנברה בנויה לפי דגם מעגלי שהוצג לראשונה בשנת 1925 על ידי ארנסט בורגס שחקר את מבנה העיר שיקאגו.

הדגם בנוי טבעות טבעות סביב המע"ר.

יתרונותיו של הדגם – העיר מתרחבת בקלות, התחבורה בדגם זה קלה, זולה ומהירה ואין לטופוגרפיה של המקום השפעה על מבנה העיר.

ב. כיום המגמה היא לתכנן את שימושי הקרקע במרחב העירוני על פי הדגם הרב מוקדי.

בדגם זה אין לעיר מרכז אחד אלא מרכזים רבים כשכל אחד מהם משמש לפעילויות שונות (מרכז בילוי, מרכז בנקאי וכו) וכך נוצר פסיפס של שימושי קרקע שונים, בדגם זה קיים עירוב של שימושי קרקע ולא איזור.

יתרונו של הדגם הוא בריחוקם של שימושי קרקע שמפריעים זה לזה האחד מהשני, ובחיבור שימושים בעלי מאפיינים דומים, כך שהמרקם העירוני לא יפגע.

ג.

1. בידול מרחבי – תופעה המתארת מצב בשטח בו קבוצת אוכלוסייה בעלת מאפיינים דומים בוחרת להתגורר במנותק משאר האוכלוסייה מסביבה. מאפייניה של הקבוצה נראים בבירור במרחב בו היא גרה. בידול יכול להתרחש על רק דתי או אתני. לדוגמא: שכונה חרדית בירושלים או ציינה-טאון בארה"ב.

2. עקרונות הנוגעים לתכנון של שימושי הקרקע שעשויים לצמצם את הבידול המרחבי הם עקרונות התכנון השוויוני, השקיפות, שיתוף הציבור בתכנון והניהול הסביבתי למטרת השגת צדק מרחבי-סביבתי. לפי עקרונות אלה עבודה תכנונית משותפת במקום הנחתה תכנונית מלמעלה תעזור לבניית מרקם עירוני נכון וצודק יותר ותקטין את הבידול המרחבי והחברתי.

שאלה מספר 4: חקלאות וסביבה

1.א.

תמונה 1 - בירוא יערות, כריתה ושריפה המאפיינת חקלאות נדודים.

תמונה 2 – ריסוס והדברה בחומרים כימיים.

תמונה 3 – רעיית יתר.

2.א.

- בירוא היערות מצמצם את מרחב המחייה של בעלי חיים וצמחים. תהליך זה המאפיין את יערות הגשם הטרופי בברזיל ואינדונזיה מקטין את פליטת החמצן לאוויר, ומגדיל את פליטת גזי החממה לאטמוספירה. בכך תורם בירוא היערות להתחממות הגלובלית המאופיינת בצמצום הגשמים, עליית הטמפרטורה בכדור הארץ, והתפשטות תהליך המידבור.

- רעיית יתר: עדרי הצאן עולים על אותו שטח במספר רב של שנים, מחסלים את הצומח בקצב מהיר עד שאינו ניתן להתחדש. פוריות הקרקע נפגעת, הרוח והמים סוחפים את האדמה וחושפים תחתיה סלעים שלא ראויים לעיבוד חקלאי. לעיתים הנגר העילי מתגבר ואין יכולת לנצל את השטח. למשל, חבל סאהל במרכז אפריקה.

ב.

- החקלאות מהווה שטח פתוח וחיץ בין ערים גדולות, סופגת רעשים ומשפרת את איכות החיים של התושבים.

- מגבירה את אספקת החמצן לאטמוספירה.

- מאפשרת חלחול לאקויפר מי התהום.

- החקלאות מהווה ריאה ירוקה.

ג. חקלאות בת קיימא משלבת את צורכי הפיתוח והחברה עם הצורך לשמור על משאבי הטבע, ולשמור על הסביבה בהווה ובעתיד.

- הדברה ביולוגית: בשיטה זו משתמשים בחרקים נגד חרקים מזיקים, ומונעים שימוש בחומר כימי מזהם לצורכי הדברה. מגדלים בעלי חיים כמו תנשמת הניזונה מעכברים וחולדות.

- השקיייה מבוקרת וממחושבת בטפטפות החוסכת במים, מונעת אידוי והמלחת קרקעות.

- קומביין: מכונה חקלאית אחת המבצעת ארבע פעולות חקלאיות, דבר המאפיין חקלאות אורגנית.
- קומפוסט: שימוש בזבל אורגני העשוי מגזם ולא מחומרים כימיים כך שהוא אינו מזהם את הקרקע ואת המזון.

שאלה מספר 5 – אנרגיה

א.

המיון לפי מקורות אנרגיה מתכלים ומקורות מתחדשים.

מקורות אנרגיה מתכלים – נפט, גז, פחם.

מקורות מתחדשים – מים, ביומסה, אנרגיית רוח ואנרגיית השמש.

אנרגיה גרעינית מיוצרת מאורניום שהוא חומר מתכלה, אך נהוג לסווגה כמתחדשת/לא מתכלה בגלל הכושר הטרימי הגבוהה של החומר.

ב. מקור שהשימוש בו צפוי להצטמצם – נפט. הנפט מזהם, יקר, נתון לתנודות חריפות במחירים בגלל שיקולים פוליטיים, העתודות שלו מצומצמות.

מקור שהשימוש בו עתיד לגדול – ביומסה. גם מייצרת אנרגיה וגם פותרת בעיית אחסון פסולת ביולוגית. שתי ציפורים במכה אחת. גם אנרגיית הרוח תגדל משום היותה ידידותית לסביבה אינה מזהמת את האוויר ואין בה תהליך שריפה הפולט גזי חממה.

ג. מדינות פחות מפותחות מתקשות לשנות את המדיניות שלהן בנוגע לשימוש במקורות אנרגיה כיוון שהמודעות הסביבתית אצלן נמוכה (עסוקים בלהישאר בחיים, לא בדאגה לאיכות החיים) וכיוון שיש להן קושי כלכלי לבצע את השינוי הנדרש בשדרוג מערכות יצור האנרגיה שלהן למתקדמות יותר.

שאלה מספר 6: עיור

א.

(1) – בבריטניה האוכלוסיה העירונית מראה על עליה מתונה מאוד.

- באלג'יריה מגמת השינוי היא עליה חזקה מאוד במיוחד מ 1975.

- באתיופיה שיעור העיור נמוך מאוד עם עליה מתונה.

(2) בריטניה נמצאת בשלב 3 של מודל העיור הקלאסי, זו מדינה מפותחת וותיקה בתהליכי העיור, במדינה כזו מתרחש פירבור המאט את קצב גידול האוכלוסייה.

באלג'יריה קצב העיור מהיר מאוד והיא נמצאת בשלב 2 של המודל.

בהשפעת הקולוניאליזם הצרפתי קמו ערי נמל על החוף, החלה הגירה עצומה מהכפר אל העיר המשולבת בריבוי טבעי גבוה. גורמים אלה הביאו לעיור יתר ולהתפתחות ערים גדולות. קצב

העיור המהיר עדין נמשך, היא טרם הגיעה לשלבי התפתחות מודרנית על פי המודל של רוסטוב, ואין בה תהליכי פירבור.

באתיופיה שיעור העיור נמוך מאוד משום שרוב האוכלוסייה עדין חקלאי ורק עיר אחת גדלה בקצב מהיר.

ב.

המדרג העירוני אינו מאוזן ומאפיין עיר ראשה. על פי הטבלה אדיס אבבה גדולה בערך פי 10 מהעיר השנייה והשלישית דבר המצביע על התפתחות של עיר אחת בלבד, היא עיר הבירה וכל יתר הערים נשארות קטנות יחסית לה.

ג.

הקשר בין המדרג העירוני לבין מיקומה של אתיופיה במודל העיור הקלאסי הוא שיעור עיור נמוך במדינה כולה, רק עיר אחת מתפתחת בקצב מהיר וכל היתר מפגרות אחריה, מכאן נובע שאחוז המועסקים בחקלאות עדין גבוה כך שהיא ממוקמת בשלב הראשון של המודל העיור הקלאסי.

שאלה מספר 7: גלובליזציה

א. – תחבורה אווירית במטוסים: ככל שגברה התחרות בין חברות התעופה כך הוזלו מחירי כרטיסי הטיסה, מחיר הובלת המטענים פחתו דבר שהגביר את תנועת הנוסעים בעולם ממקום למקום, כניסת חברות ה"לאו קוסט" ושמיים פתוחים הביא לקידום משמעותי של ענף התיירות. תעשיית ההייטק משתמשת באמצעי זה במידה רבה מאוד כדי לקדם את מוצריה.

– תחבורה ימית: השימוש באוניות מטען ענקיות הגביר את הסחר העולמי, כך למשל מנמל שנחאי אשר בסין יוצאות אוניות עמוסות מטען מסוגים שונים אל מדינות המערב, דבר המיישם את כניסת החברות הרב לאומיות בתחומי הטקסטיל והצעצועים לסין. עובדה זו גרמה לצמיחה כלכלית מהירה מאוד במדינה זו. אוניות הנוסעים הענקיות המתפקדות כמלון צף משייטות בכל רחבי העולם, גם עובדה זו הביא לפיתוח התיירות.

ב. (1)

על פי הגרף חלה ירידה בולטת במספר המועסקים בענפי היצור בתעשייה בארצות הברית.

(2)

הגלובליזציה הביאה לשינוי זה משום שתהליך היצור של ענף הטקסטיל עבר למדינות המתפתחות תוך ניצול שכר העבודה הזול שקיים בהן, תופעת מיקור חוץ העבירה חלק מפסי היצור למזרח הרחוק דבר שגרם לסגירת מפעלי הטקסטיל בארה"ב. תעשיית המכוניות בדטרויט נפגעה מאוד בגלל התחרות עם יצרני הרכב היפניים, המכוניות היפניות הן זולות וחסכוניות יותר. הרובוטיזציה גרמה לפיטורי עובדים רבים לכן תעשיית הרכב בדטרויט עוברת דה תיעוש שמשמעותו צמצום המועסקים בענפי היצור.

ג. תהליך זה המתרחש במדינות המפותחות עשוי לשפר את איכות הסביבה משום שהמפעלים המזהמים נסגרים ובכך מצטמצמת פליטת גזי החממה לאטמוספירה, המדינות המפותחות מיישמות בכך את אמנת ריו ואת החלטות ועידת פריז מ 2016. כמות הפסולת המוצקה המיוצרת על ידי מפעלי התעשייה תפחת בצורה משמעותית במידה וחלק מהמפעלים הללו יסגרו.